Németh István
Ostmark – Ausztria a „Nagynémet Birodalomban” (1938–1945)

A berchtesgadeni egyezmény (1938. február 12.)

1937. november 5-én Hitler a Wehrmacht főparancsnokokkal és von Neurath birodalmi külügyminiszterrel a német külpolitikáról folytatott megbeszélésén többek között kifejtette, hogy *„háborús bonyodalom esetén katonai-politikai helyzetünk javítása érdekében elsődleges célunk Csehország és Ausztria meghódítása, mert így elkerülhetjük az esetleges keleti oldalról érkező támadást.”*[1]

Az ausztriai német katonai akció nemzetközi hátteréhez tartozott, hogy az abesszin válság révén és a spanyol polgárháborúban formálódó Róma-Berlin tengely miatt Kurt von Schuschnigg osztrák kancellár nem lehetett többé biztos Mussolini támogatásában, aki mindinkább hajlott a németek egyesítésére. Az olasz fasiszta diktátor 1937 végén félreérthetetlenül kijelentette John Whitakernek, a New York Herald riporterének: *„a jövő tavasszal felszólítom Hitlert, […] hogy Ausztriát csatolja a Német Birodalomhoz.”*[2]

Schuschnigg ezért elfogadta Franz von Papen ausztriai német nagykövet 1938. február 7-i javaslatát, hogy február 12-én találkozzon Hitlerrel és Ribbentrop birodalmi külügyminiszterrel a Berchtesgaden melletti Obersalzbergen. Schuschniggot külügyi államtitkára, Guido Schmidt kísérte el.

A két órás megbeszélés barátságosan indult, de Hitler rövidesen felemelte hangját, és *„Schuschnigg politikáját Németország érdekei tartós elárulásának”*[3] bélyegezte, felelőssé téve Bécs és Berlin kapcsolatainak megromlásáért. Nem hagyott kétséget afelől, hogy Ausztria anschlussa már csak idő kérdése. Az előterjesztett egyezményben követelte: engedélyezzék Ausztriában a nemzetiszocialisták akadálytalan politikai tevékenységét; a politikai okokból elítélt valamennyi nemzetiszocialista három napon belüli amnesztiában részesítését; Dr. Seyß-Inquart belügy- és biztonsági miniszterré való kinevezését; az osztrák gazdaság integrálását a német gazdaságba; 100–100 tiszt kölcsönös cseréjét egymás hadseregeibe. Hitler kijelentette: *„Az egyezményről nem*

[1] Hossbach ezredes leirata Hitlernek a főparancsnokokkal és a birodalmi külügyminiszterrel a német külpolitikáról folytatott megbeszéléséről (1937. november 5.). In: NÉMETH István: *Demokrácia és diktatúra Németországban 1918–1945. II. kötet. A „Harmadik Birodalom” (1933–1945).* L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2007. 563.

[2] COLLIER, Richard: *Mussolini: Aufstieg und Fall des Duce.* München, 1983. 137.

[3] TANSILL, Charles C: *Die Hintertür zum Kriege: Das Drama der internationalen Diplomatie von Versailles bis Pearl Harbour.* Selent, 2000. 234.

tárgyalunk, s egy betűt sem módosítok. Alá kell írnia, vagy minden más céltalan, és nem jutottunk eredményre. Azután az éjszaka során meghozom döntéseimet."[4]

Schuschnigg meghajolt a követelések előtt, s csupán egy három napos *„kegyelmi határidőt"* sikerült elérnie, mivel a miniszteri kinevezésekhez az alkotmány értelmében a szövetségi elnök egyetértésére volt szükség. Ezután aláírta az egyezményt, amelyet kormánya 1938. február 15-én ratifikált.[5] Ezután Hitler sajtónyilatkozatot adott ki, miszerint a két kancellár február 12-i megállapodása a két állam szoros és baráti kapcsolatait eredményezi. Február 16-án Seyß-Inquartot belügy- és biztonsági miniszterré nevezték ki, február 17-én pedig az egyezmény 8. pontja értelmében leváltották Alfred Jansát, az osztrák ellenállást szorgalmazó vezérkari főnököt, s helyére Franz Böhm került. A berchtesgadeni egyezmény véget vetett az ausztrofasizmusnak és az önálló osztrák államnak. Felbátorította az osztrák nemzetiszocialistákat, aláásva a szövetségi kormány autoritását.

A két kormány kifelé harmonikus viszonya azonban rövidesen megromlott. Jóllehet az angol sajtó üdvözölte a berchtesgadeni egyezményt, rövidesen *„Ausztria megerőszakolásáról"* írt. Hermann Görin titkosszolgálati forrásokból megtudta, hogy Nagy-Britannia a berchtesgadeni egyezmény szabotálására bujtogatja Bécset, ezért február 16-án az angol beavatkozás miatt súlyos szemrehányásokat tett Neville Henderson angol nagykövetnek.

1938. február 20-án Hitler három órás beszédet tartott a Kroll operában, amely a Reichstag épületének felgyújtása után adott helyet a Reichstag üléseinek. Itt a berchtesgadeni egyezményt az 1936. július 11-i egyezmény kiegészítéseként emlegette, kifejezetten dicsérte Schuschnigg államférfiúi nagyságát és megköszönte neki *„a nagy megértést és a melegszívű hajlandóságot."* Az anschluss kérdéséről kijelentette: *„Két, határaink mellett fekvő állam tíz milliós németek tömegét tömöríti. Ezeket akaratuk ellenére, a békeszerződések révén megakadályozták a Német Birodalommal való egyesülésben […] Egy világhatalom számára elviselhetetlen, hogy olyan néptársakat tudjon oldalán, akik az egész német népesség iránti szimpátiájuk vagy kötődésük miatt […] súlyosan szenvednek."*[6]

Úgy tűnt, Hitler a berchtesgadeni találkozó után bízott az osztrák kormánnyal való együttműködés lehetőségében, s abból indult ki, hogy Ausztria evolúciós úton, automatikusan közelíthető Németországhoz. Nem gondolt arra, hogy Schuschnigg rövidesen a berchtesgadeni megállapodás szelleme és tartalma ellen cselekszik.

Az osztrák kancellár Berchtesgadenből visszatérve azonban kormánya autoritását és Ausztria önállóságát igyekezett megszilárdítani. Elhatározta, hogy referendumot ír ki, bizonyítandó, hogy az osztrák lakosság mögötte és az *„osztrák haza",* s nem Hitler s annak anschluss-tervei mögött áll. Az osztrák minisztertanács Seyß-Inquart belügyminiszter jelenlétében 1938. március 9-én határozta el a referendumot. A

[4] AdR, BKA/AA, Staatsurkunden, Deutsches Reich 1938. Februar 12.

[5] WEIßMANN, Karlheinz: *Der Weg in den Abgrund: Deutschland unter Hitler 1933–1945.* 2. Neuausgabe. München, 1997. 284.

[6] SCHEITHAUER, Erich u. a: *Geschichte Österreichs in Stichworten: Teil VI: Vom Ständestaat zum Staatsvertrag von 1934 bis 1955.* Wien, 1984. 50.

szigorú titoktartás ellenére a március 13-ára tervezett szavazásról azonban Guido Zernatto miniszter titkárnője azonnal értesítette a németeket.[7]

Hitler idegesen reagált, s a tervezett referendumot provokációnak és a berchtesgadeni megállapodás súlyos megsértésének tekintette. Egyébként a referendum formájával és tartalmával szemben formális kifogások is felmerültek, de Schuschnigg figyelmen kívül hagyta Seyß-Inquart alkotmányellenességre utaló kifogásait. 1938. március 10-én a rádió és az újságok révén felszólították a lakosságot, hogy népszavazáson döntsön a független Ausztria sorsáról. A választási korhatárt 24 évre emelték, így a nemzeti érzelmű fiatalságot kizárták a szavazásból. Nem léteztek választói listák sem, ráadásul nem titkosan, hanem nyíltan kellett volna szavazni. Csak *„igen”* szavazócédula létezett, a *„nem”* szavazathoz saját papírt kellett magukkal hozni; a kettészakított szavazócédula pedig *„igennek”* számított.[8] Ilyen előzmények után Mussolini joggal mondta az osztrák kancellárnak: *„Ez a gránát az Ön kezében fog robbanni.”*[9]

Seyß-Inquart kormánya (1938. március 11.–13.)

Schuschnigg referendum-szándéka után nagyobb nemzetiszocialista tüntetésekre került sor Bécsben és a tartományi fővárosokban. Ausztria megszállására Hitler már március 10-én aktivizálta az ún. *„Otto-tervet”*, amelyet néhány évvel korábban a Habsburg restauráció esetére dolgoztak ki. Egyidejűleg Arthur Seyß-Inquart és Euard Glaise-Horstenau megjelent Schuschniggnál, akit ultimatív módon felszólítottak a referendum visszavonására, amelyet azonban a kancellár elutasított.

Időközben Berlinben Hitler mellett Hermann Göring is átvette a kezdeményezést, aki főleg népgazdasági megfontolásokból már jó ideje Ausztria betagolását sürgette a Német Birodalomba. Göring attól tartott, hogy Hitler megelégszik a két állam közös államfőjének státuszával, és Ausztriát államilag viszonylag önálló, a Német Birodalomtól elkülönült pozícióban hagyja. Neki precíz elképzelései voltak a további eseményekről, s 1939. március 11-én élénk telefonbeszélgetést bonyolított le Béccsel, főleg Seyß-Inquarttal. Ezekben Schuschnigg azonnali lemondását és Seyß-Inquart szövetségi kancellári kinevezését követelte.[10]

Bécsben is hektikus tárgyalások folytak. Schuschnigg a különböző ultimátumok hatására végül hajlandó volt visszavonni a népszavazást. Amikor a német vezetés értesült erről, Göring 15 óra 5 perckor közölte Seyß-Inquarttal, hogy a német birodalmi kormányt ez már nem elégíti ki. A berchtesgadeni megállapodással való szakítás miatt Schuschnigg nem élvezi többé már bizalmukat. Lemondásra kell kényszeríteni, s 17 óra 30 percig ki kell nevezni a Seyß-Inquart vezette kormányt. Schuschnigg 16 órakor

[7] GOLDINGER, Walter – BINDER, Dieter: *Geschichte der Republik Österreich 1918–1938.* Wien, 1992. 281.

[8] Scheithauer, Erich u. a: i. m. 54.

[9] KOCH, Hannsjoachim W: *Die deutschen Armeen im 19. und 20. Jahrhundert.* Berg, 1999. 487.

[10] Göring kilenc bécsi telefonbeszélgetéseinek leiratát lásd: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes (Hrsg.): *„Anschluss” 1938: Eine Dokumentation.* Wien, 1988. 247–264.

lemondott és utódjául Seyß-Inquartot javasolta, akinek kinevezését azonban Wilhelm Miklas szövetségi elnök előbb elutasította, s csak röviddel éjfél előtt járult hozzá Seyß-Inquart kormányához.

A nap folyamán Ausztria számos részein nemzetiszocialista tüntetésekre és megmozdulásokra került sor, s a polgárháború veszélye a levegőben lógott. Göring ezért többször felszólította Seyß-Inquartot, kérjen katonai segítséget a birodalmi kormánytól, akár telefonon is. Végül azonban mégis táviratot küldtek, amelyet az ideiglenesen Bécsbe utazott, s az Ausztriáért felelős német külügyi államtitkár, Wilhelm Keppler adott fel, akinek az általános felfordulásban Seyß-Inquart szabad kezet adott.[11]

Hitler az osztrák fejleményeket illetően bizonytalan volt Mussolini várható reakciójáról, s konfrontációtól, sőt katonai beavatkozástól is tartott. Ezért eufórikusan reagált Mussolininél lévő különmegbízottja, Philipp von Hessen este 22 óra 45 perckor beérkezett telefonhívására, miszerint a Duce semmit sem tesz Ausztria támogatására. *„Mondja meg kérem Mussolininek, hogy ezt sohasem felejtem el neki. Soha, soha, soha, bármi történjen is […] Amint az osztrák ügy megoldódik, hajlandó leszek vele szorosan együttműködni.”*[12]

A *„virághadjárat”*

Osztrák nemzetiszocialisták Grazban már március 11-én átvették a hatalmat. A hivatásrendi állam vezetői ellenállás nélkül átengedték a pozíciókat. Ezért számos osztrák nemzetiszocialista aktivista véleménye szerint hatalomátvételükhöz nem is lett volna szükség a német csapatok bevonulására. Bécs asperni repülőterére március 12-én hajnalban megérkezett Himmler birodalmi SS-vezető és stábja, hogy átvegyék az osztrák biztonsági erők irányítását.[13] Ahol még nem történt meg, az NSDAP osztrák hívei, valamint az SS és az SA tagjai elfoglalták a közhivatalokat.

A német Wehrmacht első katonai egységei 1938. március 11-én éjfél körül lépték át az osztrák határt, s március 12-én 8 órakor megkezdődött a német csapatok fő részeinek, összesen kb. 105 000 katona bevonulása.[14] A lakosság mindenütt elképzelhetetlen üdvrivalgással fogadta őket, ezért később *„virághadjáratról”* beszéltek. A német csapatok előőrse estére már Bécs felé közeledett, más csapatrészek Linz térségében Salzkammerguton keresztül Steiermark felé fordultak, s március 13-án elérték Bruck an der Mur és Graz térségét. Sváb- és Bajorországból a német csapatok Ausztria északi alpesi területeire nyomultak be. Az egész katonai akció kifogástalanul, minden nehézség nélkül, sikeresen zajlott. Már március 11-én estétől kezdődően és a rákövetkező hetekben főleg Bécsben az SA és az SS kereken 72 000 embert tartóztatott le, közöttük az első köztársaság politikusait, értelmiségieket, a hivatásrendi állam

[11] Goldinger-Binder: i. m. 288.
[12] Scheithauer u. a: i. m. 60.
[13] KEREKES, Lajos: *Ausztria hatvan éve 1918–1978. (Karl Rennertől Bruno Kreiskyig).* Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 231.
[14] A bevonulás katonai részleteiről lásd: GUDERIAN, Heinz: *Erinnerungen eines Soldaten.* 17. Aufl. Stuttgart, 2001. 42–49.

funkcionáriusait és főleg zsidókat. Legtöbbjüket a dachaui koncentrációs táborba deportálták.

Hitler 1938. március 12-én Münchenből egy gépkocsi-oszloppal indult Ausztria felé, s 15 óra 50 perckor elérte szülőfaluját, az Inn melletti Braunaut. *„Az üdvrivalgás leírhatatlan volt. A harangok zúgtak. Braunauból a Linzig tartó 120 km-es út győzelmi menethez hasonlított."*[15] Linzben a városházán este 20 órakor a délelőtt felesketett Seyß-Inquart szövetségi kancellár fogadta. A frenetikusan őrjöngő tömeg az *„Egy nép! Egy birodalom! Egy Führer!"* kiáltásokkal ünnepelte. A leírhatatlan ovációk hatására Hitler megváltoztatta Ausztriával kapcsolatos eredeti szándékát, amely hosszabb átmeneti szakasszal, s perszonálunióval számolt, s helyette az ország gyors betagolásáról döntött a Német Birodalomba.[16] Seyß-Inquart szövetségi kancellár kihirdette, hogy számára, mint osztrák kormányfő többé nem kötelező a saint germain-i szerződés anschluss-tilalma, s érvénytelenítette a szerződés 88. paragrafusát.

Március 13-án este Hitler 1938. április 10-ére tűzte ki a népszavazást Ausztriának a Német Birodalomhoz való csatlakozása ügyében, majd a linzi Weinzinger hotelben aláírta a birodalmi-német törvényt Ausztria újraegyesítéséről a Német Birodalommal. Az esemény állítólag annyira meghatotta, hogy kicsordultak a könnyei.

Seyß-Inquart osztrák szövetségi kancellár szintén március 13-án bocsátott ki az osztrák minisztertanács engedélyével egy hasonló értelmű törvényt, amellyel Ausztria a Német Birodalom tartománya lett.

Március 14-én Hitler folyamatos üdvrivalgás közepette megérkezett Bécsbe, ahol másnap a Hofburg erkélyéről, a Heldenplatzon összegyűlt százezrek előtt élete *„legnagyobb végrehajtási jelentését"* tette: *„A német nemzet és a birodalom Führereként és kancelláraként jelentem a történelemnek hazám csatlakozását a Német Birodalomhoz."*[17]

Az osztrák anschluss-szavazás (1938. április 10.)

Hitler ezekben a napokban Nagy Károly utódjának tekintette magát, aki *„az egyesült Európa germán törzseinek első egyesítője"*[18] volt. Később ezzel összefüggésben arra utalt, hogy ő az osztrákokat semmiképpen *„nem akarta bekebelezni Németországba: sokkal inkább mindig arra utalt, hogy Németországgal együtt a 'Nagynémet Birodalomban' kívánja egyesíteni őket. Így Észak-Nyugat és Észak germánjainak állandóan szem előtt kell tartaniuk, hogy a Germán Birodalomról, egyenesen a „Birodalomról" van szó, amely Németországban csupán legerősebb világnézeti és katonai erőforrásait testesíti meg."*[19] Szerinte az anschluss kötelezettség és nemzeti imperatívusz volt. Természetesen tisztában volt annak gazdasági és katonai-stratégiai

[15] Hitler ausztriai fogadásának részleteit lásd BELOW, von Nicolaus: *Als Hitler Adjutant 1937–45.* Selent, 1999. 91.
[16] Koch: i. m. 488.
[17] FEST, Joachim C: *Hitler. Eine Biographie.* 3. Aufl. Frankfurt/Berlin, 1992. 754.
[18] PICKER, Henry: *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier.* Wiesbaden, 1983. 166.
[19] Uo. 196.

előnyeivel is. Különböző alkalmakkor kitért Csehszlovákia romló helyzetére, amelyet az anschluss stratégiailag harapófogóba zárt.

1938. március 15-én a bécsi Heldenplatzon nagyszabású díszszemlére került sor. Az ünnepség 500 repülőgép légi-bemutatójával kezdődött, majd azután különböző csapatrészek, élükön az osztrák csapatok felvonulásával folytatódott.

Az 1938. április 10-ére kitűzött össznémet népszavazás előtti hetekben a lakosság soraiban nagymérvű lelkesedés bontakozott ki. Még a nácik ellenfelei, közöttük Theodor Innitzer bíboros, az osztrák katolicizmus, és az egykori szövetségi kancellár, Karl Renner, az osztrák szociáldemokrácia képviselőjeként is *„rendkívüli örömét”* fejezte ki a Német Birodalomhoz való csatlakozás miatt és bejelentették, hogy igennel szavaznak. A katolikus püspökök és az evangélikus egyházi főtanács szintén ünnepélyes nyilatkozatokat adott ki, és arra kérték híveiket, hogy a szavazás során németként tegyenek hitvallást a Német Birodalom mellett.[20]

Hitler március 18-án feloszlatta a német Reichstagot, hogy az ausztriai népszavazással egyidejűleg meg lehessen választani az első nagynémet Reichstagot. Március 25-től április 9-ig Hitler választási körúton tartózkodott, amelynek során a régi birodalomban, majd Ausztriában rendezett különböző választási nagygyűléseken összesen 14 beszédet tartott. E beszédek nem csak választóinak szóltak, hanem a külföldnek is. Ezekben többek között azzal vádolta az első világháború győztes hatalmait, hogy a *„jog megerőszakolásával”* megfosztották a német népet önrendelkezési jogától. Ezeken az utakon is a lakosság lelkesedése kísérte. Az egyik választási helyszínen a nagynémet népközösséghez szóló felhívással nyerte meg választóit. A választási küzdelemben Hitleren kívül Joseph Goebbels, Hermann Göring, Rudolf Heß és más náci vezetők is részt vettek. A referendumból a szavazásra jogosultak 8%-át kizárták: kb. 200 000 zsidót, 170 000 ún. Mischlinget („keveréket”) és a már „faji” vagy politikai indokból letartóztatottakat. Az ausztriai választási rendezvények után (április 3: Graz, április 4: Klagenfurt, április 5: Innsbruck, április 6: Salzburg, április 7: Linz, és végül Bécs) Hitler április 9–10-én éjszaka visszatért Berlinbe.

Az április 10-i népszavazás a következő kérdést tette fel: *„Egyetértesz-e Ausztria 1938. március 13-i újraegyesítésével a Német Birodalommal és Führerünk, Adolf Hitler listájára szavazol-e?”* A két kérdés összekeverése súlyos konfliktusokat okozott Hitler politikai ellenfeleinél. Ennek ellenére a hivatalos választási eredmény Ausztriában 99,73%, a „régi Birodalomban” pedig az ugyanekkor lebonyolított szavazás 99,08% igen szavazatot eredményezett, kifejezve a németek önrendelkezési elvét, s üdvözölve Ausztria „hazatérését”. Egyébként az Anschlusst nem csak a Német Birodalomban, hanem külföldön is pozitívan értékelték.

Ausztria „egységesítése”

Az anschluss után első cél Ausztria teljes, mindenekelőtt politikai és közigazgatási integrációja volt a Német Birodalomba. Az újraegyesítési törvény kihirdetése (1938.

[20] Kerekes: i. m. 234–235.

március 13-án) után az első nagyobb intézkedés az osztrák szövetségi hadsereg betagolása volt a német Wehrmachtba. A német csapatok bevonulásakor az osztrák szövetségi hadsereg nem tanúsított ellenállást. Egyedül a bregenzi katonai parancsnok nem kapott parancsot Bécsből, s a Wehrmacht első egységeinek megtagadta a határ átlépését. Március 29-éig lezajlott az osztrák szövetségi hadsereg betagolása a Wehrmachtba. Kényszernyugdíjazták azokat a tiszteket, akik nem esküdtek fel Hitlerre. Ausztriát két katonai körzetre osztották: a XVII. körzet Bécs főhadiszállással, a XVIII. pedig Salzburg főhadiszállással működött. Az osztrák hadsereget s német 5. hadseregcsoportba osztották be, s bevezették a két éves katonai szolgálatot.

1938. március 17-én az osztrák szövetségi kormányt tartományi kormánnyá alakították át, és Seyß-Inquart birodalmi helytartó lett. Joseph Bürckel Saar-vidéki Gauleiter az ausztriai NSDAP megbízott vezetője lett. 1938 végén az osztrák NSDAP több mint 200 ezer tagot számlált. A párt újjászervezése mellett április 23-án még az újraegyesítés birodalmi biztosává is kinevezték. Fő feladata a korábbi központi szövetségi hivatalok feloszlatása és az egész állami közigazgatás átalakítása volt. Átfogó hatáskörei révén Bürckel egyszerre párt- és állami funkciókat is betöltött. Ő felelt az osztrák zsidók tömeges deportációjáért is. Hitler utasításainak megfelelően 1938. május 31-én elrendelte Ausztria hét körzetre (Gau) való felosztását: Tirol-Voralberg, Salzburg, Felső-Duna, Alsó-Duna, Bécs, Steiermark, Kärnten (Dél-Tirollal). A korábbi tartományi főnökök birodalmi helytartók lettek, a tartományok birodalmi körzetek és rögzítették a területi változásokat. Az Ostmark-törvény végrehajtása 1940. március 31-én lezárult, s vele Bürckel feladatai is. Őt 1940-től 1945-ig, a háború végéig Baldur von Schirach követte birodalmi helytartóként és Bécs gauleitereként. 1942-től az Ostmark elnevezés helyébe Alpesi- és Dunai Birodalmi Körzetek elnevezés lépett.[21]

Tirol ügyében Mussolini kedvében akartak járni: Kelet-Tirol Karintia része lett, Dél-Tirolt pedig leírták: 1939. június 23-án aláírták a német-olasz Dél-Tirol megállapodást, amely a Dél-Tirol őshonos német népcsoportját a Német Birodalomba tervezte telepíteni. Jóllehet a dél-tiroliak többször interveniáltak Berlinben a terv ellen, Himmler mégis megbízást kapott, hogy mindazokat a németnyelvű dél-tiroliakat, akik 1942. december 31-éig a német népiséget választották, telepítse át a Német Birodalomba. Az egész akció tízezrek oda-vissza költözését eredményezte.[22]

A végrehajtó és törvényhozó szerveket azonnal a német közigazgatáshoz igazították. Az osztrák jogi normák alapvetően az anschluss után is érvényben maradtak, és az osztrák jogrendszert csak fokozatosan illesztették a némethez. A bírákat azonban felszólították, hogy a régi osztrák jog betűjét és szellemét Adolf Hitler nagynémet birodalmának szellemével töltsék meg. Később a gazdasági jog alkalmazása során a német kereskedelmi törvénykönyvet is átvették. Fontos újítás volt a polgári jog területén a polgári házasság életbe léptetése, amely az egyházi házasság helyébe lépett.[23] A német községi közigazgatási rendszernek megfelelően a polgármesterek sem függtek tanácsnokaik véleményének többségétől, hanem a Führer-elv értelmében autonóm módon dönthettek. Részben eltávolították és szankciókkal sújtották azokat a

[21] Erich ZÖLLNER: *Ausztria története.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 395.
[22] WALLNER, Franz: *Der Österreich-Anschluß 1938. Zeitgeschichte in Farbe.* Arndt-Verlag, Kiel, 2003. 28.
[23] Uo. 23–24.

tisztviselőket és jogászokat, akik az anschluss előtt nyíltan szembehelyezkedtek a nácizmussal. A német tisztviselő jog bevezetésével érezhetően romlott többségük bérezése és juttatása.

Német mintára rövidesen kialakult a biztonsági erők új struktúrája is. A rendfenntartó rendőrség mellett különböző egyenruhás szervezetek jöttek létre: rendőrség, az üzemek védelmét ellátó védelmi rendőrség (Schutzpolizei), a csendőrség, a községi végrehajtó rendőrség, a biztonsági rendőrség, a bűnügyi rendőrség és a titkos államrendőrség (Gestapo). A nemzetiszocialista állam konszolidálása és biztonsága érdekében főként a Gestapo járt élen a jogállamiság megsértésében a rendszer ellenségeivel szemben, és kollektív módon diszkriminált egyes személyi csoportokat.[24]

Ausztria betagolása a Német Birodalomba azonban jelentős népgazdasági hatással is járt, amely részben még a második világháború utáni időkben is érződött. 1938-ban az osztrák állam minden vagyona a Német Birodalomra szállt. Az Osztrák Nemzeti Bank 2,7 milliárd Schilling (1,4 milliárd Reichsmark – RM) értékű aranykészletét Berlinbe szállították. Az osztrák arany- és devizatartalékok egy részét őrző Bank of England kormányzója, Montagu Norman utasítására pedig haladéktalanul kiszolgáltatták azokat Berlinnek. A német fizetőeszköz bevezetése során az RM és Schilling átváltási árfolyamát 1:1,5 arányban állapították meg, amely semmiképpen nem felelt meg a két valuta reális értékének, de jelentősen megkönnyítette a német kormánynak és a német vállalkozóknak az osztrák vagyonok átvételét. Így a német vállalkozók, akik Németországban munkaerő-hiánnyal küszködtek, hozzájutottak Ausztria személyi tartalékaihoz, anélkül, hogy a kormánynak hozzá kellett volna nyúlnia devizatartalékaihoz.

A körzetek és a községek költségvetéseinek növelésével átfogó útépítés, folyószabályozás, lecsapolási munkálatok indultak, s fellendült a kommunális lakásépítés. Néhány körzetben nagy Wehrmacht és SS kaszárnyák épültek. A közkiadások 1937-ről 1938-ra 2,5-szeresére nőttek. Már l938. július 1-jén erőteljesen csökkent az osztrák munkanélküliek száma, mivel a különbözően strukturálódott népgazdaságok egyesítése nyomán Ausztriát is magával ragadta a német konjunktúra dinamikája.

Az ország 21 részvényesi bankjából hatot felszámoltak, az öt legnagyobbat (közöttük az Österreichische Länderbank, az Österreichisches Credit-Institut, a Niederösterreichische Handels- und Gewerbebank és a Girozentrale) pedig betagolták a „régi birodalom“ intézményeibe. A politikai nyomás következtében az osztrák vállalkozók nagy része a német konszernekhez csatlakozott, így) a német vállalkozások 9%-os részesedése (1938) az osztrák részvénytársaságokban egy év alatt 57%-ra nőtt. A nagyüzemek, bankok, biztosító intézetek és más fontos üzemek elnökségeit az új rendszerhez hű és „árja” személyekre cserélték.

Számos osztrák számára a gazdaság újjászervezése komoly javulást eredményezett korábbi helyzetéhez képest. Főleg a mezőgazdaságban és az iparban jöttek létre új munkahelyek, de a nagyobb létesítményekben, mint például a linzi Hermann Göring művekben is. 1938 júniusában létesült Felső-Ausztria első hadiüzeme, a linzi hajógyár (ma ÖSWAG). A gyakran emlegetett autópálya-építkezések során azonban csak néhány

[24] Uo.

kilométernyi pályát építettek meg Salzburg közelében. l938. október 1-jén bevezették a birodalmi munkaszolgálati kötelezettséget, amely felszívta a fiatal munkaerőt. A rendelkezésre álló szabad kapacitások bázisán erőteljesen növekedett a fegyverkezési termelés, amely a gazdasági struktúra jelentős változásait eredményezte. A fogyasztási ipar jelentősége már 1939 és 1941 között visszaesett, miközben az alapanyagipar és a beruházási javak ipara fellendült. Az ipari foglalkoztatás 200 ezer fővel, vagyis 40%-kal nőtt. 1944-ben a beruházási szektorban, amelyhez a fegyverkezés is tartozott, több mint kétszer annyian dolgoztak, mint 1939-ben. 1937–1944 között Ausztriában az áramtermelés is megduplázódott. Az anschlusst követő évben megszűnt a munkanélküliség Ostmarkban. Így az anschlusst követően dinamikus gazdasági fejlődés történt, amely a foglalkoztatottak anyagi helyzetének jelentős növekedéséhez vezetett. Az anschluss után létesített üzemek nagy részét – amely a háború utáni osztrák gazdaság nagyipari struktúrájának gerincét alkotta – pedig az osztrák kormány a háború után azonnal államosította, megkerülve szovjet jóvátételre történő elszállításukat.

A második világháború hatásai az Alpesi- és Dunai Birodalmi Körzetekben is mindinkább megmutatkoztak. Számos osztrák halt meg a harcmezőn vagy esett fogságba. A német ipar részeinek Ausztriába telepítésével 1943-tól súlyos légitámadások érték a korábban megkímélt osztrák birodalmi területet. Olaszország kapitulációja után pedig a szövetségesek kezébe kerültek az Ausztriához közeli repülőterek. Az első légitámadás Ausztriát 1943. augusztus 13-án érte, amikor az amerikaiak Wiener Neustadtot bombázták. Ezután 1945. április végéig kiterjedt bombázásokra került sor, amelyek során számos város, közöttük Bécs, Graz, Innsbruck, Klagenfurt, Villach és Knittelfeld jelentős károkat szenvedett.

A szárazföldi háború l945 tavaszán érte el Ausztriát: keletről a Vörös Hadsereg nyomult előre, az amerikai csapatok elérték Tirolt, Salzburgot és Felső-Ausztriát, a franciák Voralbergbe nyomultak be, a britek pedig Olaszországból Karintiába. Az első szovjet csapatok 1945. március 29-én lépték át a határt a burgenlandi Klostermarienbergben, majd a következő napokban páncélosaik benyomultak Mattersburgba, s húsvét hétfőn, április 1-jén elérték Gloggnitzot és lezárták a Semmeringet a német csapatok utánpótlása elől. Tolbuhin marsall elrendelte a Bécs elleni támadást, de a német hadvezetés Bécset védelmi övezetté nyilvánította. A bécsi csata 1945. április 13-ig tartott, amelynek során jelentős városrészek égtek és a hidakat felrobbantották.

Osztrák számsorok (1938–1945)

Osztrák tábornokok a Wehrmachtban, az SS-ben és a Waffen-SS-ben 240 fő
Osztrák katonák a Wehrmachtban, az SS-ben és a Waffen-SS-ben 1.200.000
Elesett osztrák katona 247.000
Súlyosan sérült osztrák katona 114.000
A légitámadások polgári áldozatai 24.000

Ausztria második világháborús áldozatainak száma[25]

247 000 halott, illetve halottnak nyilvánított katona,
114 000 súlyos sebesült
35 000 halott polgári személy
57 000 sebesült polgári személy
kb. 65 500 meggyilkolt zsidó
kb. 16 000 további, koncentrációs táborban meggyilkolt személy, ebből 8 000 cigány
10 000 a Gestapo fogságában meggyilkolt személy
kb. 2 700 meggyilkolt ellenálló

A szövetségesek az 1945 utáni regisztráció során megállapították, hogy az osztrák lakosságból az NSDAP-ban, az SS-ben és más bűnös szervezetekben 537 632 személy vett részt, akik közül 41 906 súlyosan terhelt volt. A félmilliós létszám mögött azokat az embereket kell látni, akik többé vagy kevésbé aktívan együttműködtek a náci rendszerrel. A Wehrmacht és az SS tisztjeinek nagy része Ausztriából származott, közöttük összesen 240 tábornok; a Balkánon működő összes magas rangú SS- és rendőrségi vezető helyismeretük miatt pedig osztrák volt.[26]

[25] VOCELKA, Karl: *Geschichte Österreichs. Kultur – Gesellschaft – Politik*. Wilhelm Heyne Verlag, München, 2004. 302.
[26] Uo.